

YENİ MUHAFAZAKARLIK, AKP VE “MUHAFAZAKAR DEMOKRAT” KİMLİĞİ

ÖZET

1980’lerden bu yana birçok siyasi/iktisadi akıma, başına “yeni”, “neo”, “post” gibi ekler getirilerek farklı bir perspektif kazandırma; bir anlamda eski düşünceyi bugüne uydurma eğilimi söz konusudur. Yeni muhafazakarlık, neoliberalizm, postmarksizm bunlara örnek gösterilebilir. Tarihsel olarak önceden varolan düşünceler de “klasik” olarak nitelendirilmektedir. Peki bir düşünce akımının klasiğiyle yenisi arasında bir süreklilikten söz edilebilir mi? Başka bir ifadeyle yeni olan düşünce eskisinden farklılaş mıdır? Yada aynı kökler üzerinde yükselmekle birlikte bugünün dinamiklerine uyarlama mı sözkonusudur? Bu sorular ışığında yeni düşünce akımları incelendiğinde; onların eski köklerinin birikimini kullanmakla birlikte, bazı temel noktalarda dahi ayrışmalar olduğu gözlemlenebilir. Muhafazakarlık ve yeni muhafazakarlık için de aynı şey sözkonusudur. Bir karşılaştırma yaptığımızda, bu ikisi arasında birçok açıdan kopuş ve farklılaşmanın varolduğunu söyleyebiliriz. Peki bu farklılaşma hangi noktalarda yaşanmaktadır ve bunun günümüz siyasetine yansımaları nasıl olmaktadır? Bu makalede, bu konuların aydınlatılması için muhafazakarlığın ve yeni muhafazakarlığın hangi temeller üzerine oturduklarına ve neleri ön plana çıkartıp, neleri savduklarına değinilecektir. ABD ve Türkiye’de muhafazakar ve yeni muhafazakar düşüncenin gelişimleri ele alınacak; ardından AKP’nin “muhafazakar demokrat” kimliği analiz edilmeye çalışılacaktır.

ABSTRACT

NEO-CONSERVATISM, AKP AND ITS CONSERVATIVE DEMOCRAT” IDENTITY

Since 1980’s, there is a tendency to adapt some thoughts to today’s world; bring new perspective in political/economic approaches with adding prefixes “new”, “neo” or “post” to them such as neo-conservatism, neo-liberalism, post-marxism. Can we talk about continuity between the new and classical phases of thoughts? In other words; are the new thoughts differentiate from the classical ones or are the origins the same however the classical ones are adapted to today? Evaluating new political approaches, we can say that however they use the accumulations of classical thoughts; there are main differences between their new and classical versions. Comparing neo-conservatism and conservatism, we can say that there are some differences and breaks between them. In which fields are these differences/breaks and what are the reflections of them on today’s politics? Attempting to answer these questions, I worked out the bases and principles of conservatism and neo-conservatism. Then, USA and Turkey are analyzed from the angle of conservatism and neo-conservatism with a specific example of Turkey: “AKP and its conservative identity”.

Muhafazakarlık

Bir siyasal doktrin mi, yoksa bir ideoloji ya da düşünce üslubu mu olduğu tartışılan bir kavram olarak muhafazakarlık, modern dünyaya ve modern döneme ait bir düşüncedir. En basit şekliyle, “mevcut düzeni ve sistemi muhafaza etmeye çalışan, doğal sürecinde yaşanan tedrici değişimi savunan düşünce tarzı ve siyasal

bir tavır alış” olarak tanımlayabileceğimiz muhafazakarlık Süleyman Seyfi Öğün’e göre, milliyetçi tonlarda gelenekler dünyasına, tarihe ve dine yaptığı yoğun göndermelerle dikkat çeker.(ÖĞÜN,1997: 121) Muhafazakarlık toplumsal kurumların sürekliliğine, özel mülkiyete, otorite ve hiyerarşiye vurgu yapar ve toplumu bir mekanizma olarak değil organizma olarak kabul

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

eder. Ekonomik açıdan da toplumsal şartlara ve konjoktüre göre şekil alır. Bununla birlikte muhafazakar düşünce, dış dinamiklere dayalı olan ve toptancı gelişen değişimlere karşıdır. Muhafazakarlığın bu yönü aslında yeni muhafazakarlıkla da çelişen yönüdür. İleride detayıyla değineceğimiz gibi özellikle ABD'deki yeni muhafazakarlar dışardan müdahalelerle dünyaya şekil vermeye ve diğer ülkeleri kendi çıkarlarına uygun olarak, toptancı değişimlerle yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Bunu yaparken de sözkonusu ülkelere demokrasi götürdüklerini iddia etmektedirler.

Tanıl Bora'ya göre “Muhafazakarlık kapitalist modernleşme süreci karşısında, bu sürecin çözdüğü siyasal, toplumsal ve kültürel yapıların ve o yapıları yüklenen anlam ve değerlerin sürekliliği adına gösterilen tepkiye dayanır. Bu tepki yeni olanın mutlak reddi anlamına gelmez; eski ve yerleşik olanın, geleneksel ve kutsalın sürekliliğini modern koşullarda sağlamaya çalışmaktır.” (BORA, 1999:54) Muhafazakarlık kelime kökü olarak “muhafaza etmek”ten gelir. Muhafaza edilense eski olan, yerleşik olandır, mevcut durum ve düzendir. Muhafazakar düşünce toplumsal ve siyasal dönüşümlerin mevcut düzen ve zihniyetler sarsılmadan, tedrici olarak gerçekleştirilmesini amaçlar. Aslında muhafazakarlık eskiyi korumaya yaptığı vurguya rağmen ve modernleşmenin seyri ile bağlantılı olarak en çok değişime uğramış ve uğramaya açık siyasal tutumdur. (MERT, 1997: 58) Bu aslında muhafazakarlığın paradoksudur. Aslında bir diğer paradoks da kendisi modern döneme ait bir düşünce olarak tanımlamakla birlikte muhafazakarlık, modern dünyayı da eleştirir. Örneğin muhafazakarlara göre “modern toplum yalnızca bir kafes olarak kalmaz, içindeki insanlar da o kafesin parmaklıklarınca biçimlendirilir.” (BERMAN, 1994:28) Oysa muhafazakar düşünceyi de biçimlendiren eleştirdiği bu modern toplumdur. Modern toplum ve düşünce sayesinde ki muhafazakarlık günümüzde yeni muhafazakarlığa evrilmiş ve eskisine bazı temel noktalarda ters düşmesine rağmen modern değerleri öne çıkartarak ve onlara kendisini uydurarak varlığını devam ettirebilmiştir. Muhafazakarlık temelde ortak parametreleri barındırmakla beraber, farklı ülkelerde farklı modeller ve uygulanma şekilleri göstermekte, değişik anlayışları bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda sistematik bir düşünce bütünlüğünün olduğunu söylemek de oldukça güçtür.

Tarihsel olarak oldukça eskilere götürülebilecek muhafazakar düşüncenin hissedilir derecede gün yüzüne çıkması, önce aristokrasinin egemenliğinin yıkılmasını sağlayan Aydınlanma Devrimi ve Jakobenzimin eski toplumun eski kurumlarına karşı yürüttüğü radikal ve devrimci hareketlerin ürünü olan Fransız Devrimi'yledir. Bu yönüyle muhafazakarlık radikalizme, devrimci hareket ve ilerlemelere, toplum mühendisliğine karşıdır. Aydınlanma rasyonalizminin her şeyi akılla değiştirmeyi ve düzenlemeyi amaç edinmesine karşın muhafazakarlık, “insan aklının sınırlılığı” düşüncesini öne sürer. Aydınlanmanın özerk akıl ve bireyciliği yüceltmesine karşın geleneklere göndermeler yapar.

Muhafazakarlık konusunda ilk teorik eser İngiliz düşünür Edmund Burke tarafından Fransız Devrimi'nden hemen bir yıl sonra yani 1790'da ortaya konmuş olan “Fransa'da Devrimin Etkileri” adlı eserdir. Muhafazakarlığın kadim ideologu sayılan Burke, İngiliz ve Fransız Devrimlerini karşılaştırarak, toplumsal bir reform için “yapılması gerekenler” ve “yapılmaması gerekenler” i sıralar (ÇİĞDEM, 1997: 39) ve Fransız Devrimi yerine İngiliz Devrimi'nin yöntemlerini önerir. Çünkü İngiliz Devrimi'nde bir hanedanın yerine başka bir hanedan gelmiş ama sonuçta hanedanlık kurumu korunmuştur. Burke, geleneksel kurumları koruyarak, onlarla uzlaşarak ve otoriteyi yıkmadan gerçekleştirilecek doğal bir değişimi savunur. Burke'den sonra Joseph de Maistre, Russell Kirk gibi düşünürler de muhafazakarlığın fikir babalığını yapmışlardır.

Yeni Muhafazakarlık

Yeni muhafazakarlık felsefi/teorik düzeyde incelenileceği gibi, özellikle 1980'lerden sonraki seyrine ve etkinliğine bakılarak politik ve örgütsel düzeyde incelenebilir. Yeni muhafazakarlık muhafazakarlığın Aydınlanma öncesine yaptığı vurguları kabullenmez, reddeder ve hatta muhafazakarlığı Aydınlanmayı ve burjuva devrimini kabul etmediği için suçlar. (MINER, 1996:173) Muhafazakarlığın buradaki vurgusu varolan değerleri Aydınlanma devriminin radikal bir biçimde değiştirmesinedir. Ancak yeni muhafazakarlar değişime bu denli direnilmiş olunmasını yadırgarlar. Giddens'in da dile getirdiği gibi yeni muhafazakarlık ilerlemeci düşünceye karşı olma eğilimi göstermez; bunun yerine bugün ile geleceği ustaca harmanlamaya çalışır. (GIDDENS, 1996: 32) Örneğin Helmut Dubeil'e göre “Yeni olan şey, yeni muhafazakarlığın semantik yani anlambilimsel özü değildir; yeni olan onun uygulandığı tarihi bağlamdır...Yeni muhafazakarlık bir tepkidir. Tehdit altında gördüğü Batılı toplumların liberal akılcılığının siyasal savunmasını yapar...Yeni muhafazakarlık ile burjuva modernliğinin kendisi muhafazakar hale gelmiştir. Bizler, 'eski muhafazakarlığın' bir yanda 'yeni sağ' öte yanda 'yeni muhafazakarlık' olmak üzere ayrı dokular halinde ayrıştığı bir dönemin kapanışına tanık oluyoruz.” (DUBEIL, 1998: 14-15) Yeni muhafazakarlık kapitalizme ve yeni ekonomik, siyasal, kültürel şartlarla uyumludur. Değişimi yadırgamaz. Piyasa ekonomisiyle, liberalizmle, teknoloji ve teknik akılla barışmıştır artık. Gelenek, din, millet, devlet, otorite vb. değerler eski muhafazakar değerlerdir görünürde. Yeni muhafazakarlığı yeni kılan, öncelikle bu 'eski' değerlerin büyük ölçüde liberal toplumu güvencelemek üzere savunulmasıdır. Liberal değerler yeni muhafazakarlıkla gelişen yeni ırkçılığın da katkısıyla evrensel olmayıp Batılı ulusal geleneklere özgü tarihsel miraslar biçiminde kodlanır. Yeni muhafazakarlık bu veçhesiyle, liberal siyasal geleneğin özcü savlarla bezeli gizli yüzünün görünür hale gelmesidir aslında. Muhafazakarlık, kapitalizmin teknolojik veçhesiyle uyuşurken, modernizme dönük eleştirisini kültüre münhasır kılmıştı. Deniel Bell, kapitalizmin, ekonomik yeniden üretimi uğruna kendi kültürel değerlerini, toplumsal disiplinini ve yaratıcılığı-

nı tehlikeye sokan tüketim kültürüne paçayı kaptırdığını iddia eder. Bu eleştiri 1890'lerde İngiltere'de Thatcher ve ABD'de Reagan iktidarıyla kendini gösteren yeni muhafazakarlığın habercisi sayılır. (aktaran BORRA, 1999:69) ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher yönetimlerinin benimsediği neoliberal ekonominin yanında sosyal ve siyasal politikalarla uygulanmaya konulan yeni muhafazakarlık ABD'de 1990'larda ve özellikle de George W. Bush yönetimiyle konumunu oldukça güçlendirmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Yeni Dünya Düzeni ve küreselleşme politikaları iç politikaya da farklı uygulamalarla yansdı; savunma harcamaları artırıldı örneğin. Yeni muhafazakarlık bu noktada devreye girdi ve gerek iç gerek dış politikada şekillendirici olmaya başladı. Ancak vurgulamak gerekir ki yeni muhafazakar akım Avrupa'da ve ABD'de farklı kimliklere bürünmüştür. İkisinde de sosyal refah devletine karşı olmak gibi ortak noktalar olmakla birlikte uygulamada temel farklılaşmalar da söz konusudur.

ABD'de Yeni Muhafazakarlık

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi yeni muhafazakarlık ABD'de farklı ancak güçlü bir konuma sahiptir. ABD'de neo-cons olarak da adlandırılan yeni muhafazakarlar, ağırlıklı olarak eski sağ kökene sahip kişilerden ziyade eski solculardan oluşmaktadırlar. (GIDDENS, 1996:31) Bu görüşü savunanlar muhafazakarlığı yeni ekonomik koşullara, uluslararası sistemin şartlarına ve ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendirmişlerdir. Ancak burada önemli olan yenisinin eskisinden oldukça farklı bir görüntüye ve niteliğe sahip olmasıdır. Bu bölümde ABD'de yeni muhafazakarlığı ele almamızın nedeni ileriki bölümde değineceğimiz AKP'nin muhafazakarlık söyleminin Avrupa'daki uygulamalarından ziyade ABD'dekine yakın durmasıdır.

Yeni muhafazakarlar 1990'lardan itibaren ABD'de kurulan tüm hükümetlerde etkili olmuştur. Bu hükümetlere Soğuk Savaş döneminde yaratılan bütün küresel kurum, kuruluş ve örgütlerin ve dolayısıyla da hukukun Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle gereksizleştiğini, hegemonya alanını daraltıcı bir işlev gördüklerini ve "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi"nin gerçekleşmesine engel olduklarını belirttiler. Bir önceki döneme ait bütün hukuk, ilke, kurum ve örgütlerin ortadan kaldırılması gerektiğini savundular. ABD'deki yeni muhafazakarların gerçekte kurulu düzeni güvence altına almak gibi bir amaçları yoktu aslında. Avrupa'daki klasik muhafazakarlığın birçok özelliğini de reddetmektedirler. Hatta statükoya yani 20. Yüzyılın kurumlarına karşı çıkışları nedeniyle muhafazakar değil "değişimci ve ilerici" olduklarını bile öne sürenleri vardır. Ancak insan aklına karşı aldığı tutum, aydınlanma ve modernite karşıtlığı –ki bu karşıtlık söz konusu tarihsel birikimi aşmayı değil, örtük olarak bir önceki dönemin değerlerine dönüşü içermektedir- bu akımı klasik muhafazakarlıkla buluşturmakta, hatta aktüel Avrupa muhafazakarlığı karşısında daha gerici bir zemine çekmektedir. (YANARDAĞ, 2004: 31-32) ABD'de yeni muhafazakarlar vakıf-

larda, basında düşünce kuruluşlarında, akademik çevrelerde ve siyasal oluşumlarda hatta yönetimde hükümet düzeyinde bile etkinliğe sahiptirler. Merdan Yanardağ'a göre ABD'de yeni muhafazakarlar, ABD'nin dünyaya tek başına hakim olma istemlerinin sözcüsüdürler. Yeni muhafazakarlar küresel pazarı iktisadi araçlarla düzenlemeye çalışan neoliberallerden de farklı olarak; zor kullanmak, rejim değiştirmek, Afganistan, Irak örneklerinde olduğu gibi açık işgal ve Venezüella örneğindeki gibi darbe düzenlemek gibi siyasal ve askeri araçları da devreye sokan, dahası bu araçlara öncelik veren imparatorlukçu bir hareketin adıdır. (YANARDAĞ, 2004:67) Bunun yanında ABD'de yeni muhafazakarlık yerel otoriteye, cemaatçiliğe, dinsel değerlere oldukça güçlü vurgular yapar ve sosyal değişimin sınırlı olduğunu savunur.

1970'lerden itibaren gelişmeye başlayan ve günümüzde oldukça güçlü bir şekilde savunulan yeni muhafazakarlığın beslendiği bir takım siyasal ve felsefi esin kaynakları vardır. Bunlardan ilki yeni muhafazakarlığın felsefi kökenlerini ortaya koyan ABD'li akademisyen Leo Strauss'tur. Strauss'un "Politika Felsefesi Nedir?" isimli eserinde dile getirdiği görüşleri ABD'de George W. Bush ile iktidara gelen neoliberalizm ve Hıristiyanlığa dayanan yeni muhafazakar akıma temel oluşturmuştur. Strauss'un geliştirdiği "mutlak iyi düzen" kavramı, ABD'nin "varolan yönetimler içinde en iyisi" olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Strauss'a göre demokrasi güçlü olmalıdır. Zira zayıf kalırsa tiranlığa karşı direnemez. Yeni muhafazakarlar Strauss'un vurgu yaptığı bu güç politikasını kendilerine göre algılayıp, iyi ve doğruyu temsil eden "güçlü" nün politikası olarak yorumladılar. ABD'de yeni muhafazakarların ikinci esin kaynağı strateji uzmanı Albert Wohlsletter'dir. Wohlsletter bu yeni güç politikası ışığında Amerikan savunma stratejisini değiştirmiştir. Nükleer güç dengesinin terk edilerek onun yerine akıllı silahlara dayalı yeni "sınırlı savaş" stratejisini geliştirmiştir. Reagan'ın Yıldız Savaşları ve George W. Bush'un Füze Kalkanı Projesi bu stratejinin ürünüdürler. Üçüncü esin kaynağı ise Alan Bloom'dur. Bloom, literatürde yer eden "politically correct" yani siyaseten uygunluk/doğruluk düşüncesine eleştiriler yöneltmiştir. "Closing of the American Mind" isimli kitabında evrensel değerlere karşı kültürel göreliliği öne çıkaran yeni eğilimin ABD ve modern dünya düşüncesinde yıkıma ve ABD iç ve dış politikasında güçsüzlüğe yol açtığını söylemektedir. Ona göre ABD dış siyaseti kötü ve iyinin mutlaklığı üzerine yeniden biçimlendirilmelidir. (İNSEL, 2003: 14-15) ABD'de yeni muhafazakarların önemli isimleri arasında Irving Kristol ve oğlu William Kristol, Robert Kagan, Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz, Dick Cheney, Francis Fukuyama gibi isimler de vardır. Örneğin Irving Kristol'e göre yeni muhafazakar hareket şu noktalar üzerinde durur: "Refah devletine destek, fakat bürokratik zorlama ve paternalizme muhalefet; serbest piyasa ekonomisine uymak; karşı kültüre ve onun düzene karşı görüşlerine karşı geleneksel değerlere ve dine destek; 'herkes her şey-

den eşit pay almalı' diyen eşitlikçiliğe muhalefet." (KRISTOL,1983: 87) Yeni muhafazakarların öne çıkarları arasında aile, ahlak, bireysel çaba, daha fazla sorumluluk ve devletin küçülmesi gibi olgular vardır. Bunun yanında ABD'de yeni muhafazakarlar klasik muhafazakarlardan farklı olarak dış politikada izolasyonizmi değil Amerikan demokrasisini her yere ihraç etmeyi ve iç politikada da askeri ve ekonomik olarak güçlü devlet politikasını savunmaktadırlar ki bu, özellikle son dönemde Amerikan dış politikasında yoğun olarak gözlemlenmekte olduğumuz bir yöntemdir.

Türkiye'de Muhafazakarlık

Türkiye'de muhafazakarlığın örgütlü kökenlerine baktığımızda Osmanlı'da Ahrar Fırkası'ndan veya Hürriyet ve İtilaf Fırkası'ndan bahsedilebilir. Osmanlı'nın son dönemindeki muhafazakar oluşum aslında Jön Türkler ve modernleşme hareketlerinin devrimci yanına karşı gelişmiştir. Kuramsal temelinde ise Ziya Gökalp'in formülize ettiği "medeniyet-hars (kültür)" ayrımı yatar. Bu ayrım, medeniyeti "Batı'nın bilim ve teknolojisini alma", kültürü ise "bize ait olan ve din dahil bütün geleneksel değerleri koruma" olarak ortaya koyar. Cumhuriyet döneminde ise muhafazakar tepkiler ilk olarak cumhuriyete; saltanat, hilafet, tekke ve zaviyelerin kaldırılarak, kullanılan alfabe gibi varolan düzeni ve geleneksel kuramları sarsan ilerici ve devrimci niteliğine yöneliktir. Cumhuriyet devrimleri Batıya karşı verilen anti emperyalist mücadelenin ardından yeni ve bağımsız bir devlet yaratma yönünde atılan adımları temsil eder. Cumhuriyet devrimleriyle nispeten daha bütünlüklü bir proje yaratılarak, medeniyet-kültür ayrımı ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de muhafazakarlık İngiltere'de olduğu gibi sanayi toplumunun tüm dinamikleri üzerine yerleşmiş değildir. Yönetici sınıf tarafından modernleştirilmeye ve sanayileştirmeye çalışılan kırsal nüfusun yoğun olduğu bir toplumda doğmuştur. (MERT, 2004: 36) Zaten özellikle 1950'lerden sonra DP ile ivme kazanan ve açıkça izlenen muhafazakar siyasal tutuma baktığımızda dikkat çeken bir nokta da DP'nin dahi iktidar partisi olan CHP'nin içinden çıkmış bir parti olmasıdır.

Nuray Mert muhafazakarlığın bir yönüyle düzeni "eleştiri ve sorgulamanın dışında tutma" çabası olduğunu; diğer yönüyle de değişimlerin sarsıcı olmasını önlemek üzere denge sağlamak için kendi fren mekanizmalarını devreye soktuğunu söylemektedir. Ona göre Türkiye'de muhafazakar siyasal çizginin temsil olunduğu merkez sağ bu iki boyutu da taşımıştır. Yani hem soldan gelen eleştiri ve sorgulanmanın önünü kesmiştir hem de Cumhuriyet devrimlerine karşı tepkileri yumuşatmaya çalışmıştır. (MERT, 2004: 34) Tüm bu hareketlerle paralel gelişen siyasal çizgide Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ardından Demokrat Parti, Adalet Partisi, ANAP ve bugün AKP'den söz edilebilir. Millî Görüşü savunan partilerin ve milliyetçi partilerin içlerinde de muhafazakar damar varolmuştur. Şimdi AKP'nin savunduğu muhafazakarlığa ve "muhafazakar demokrat" kimliğine değinelim.

AKP ve "Muhafazakar Demokrat" Kimliği

14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan AKP kendisini "muhafazakar demokrat" kimliğe ve siyasal vizyona sahip bir kitle partisi olarak tanımlamaktadır. AKP'nin kurucu kadrosu, ana damar olarak "Millî Görüş" çizgisinin temsil edildiği siyasal partilerin içinden çıkmış kişilerden oluşmaktadır. Ali Coşkun, Vecdi Gönül, Cemil Çiçek gibi, milliyetçi muhafazakar kesimlerden siyasetçileri de bünyesinde barındırmakta olan AKP'nin kuruluş hikayesine bakalım: R.Tayyip Erdoğan, Refah Partisi'nden İstanbul Belediye Başkanı seçilmiş ve görevi sırasında Siirt'te bir miting sırasında okuduğu şiirden dolayı yargılanmaktaydı. Yargılama süreci devam ederken 16 Ocak 1998'de Refah Partisi laiklik karşıtı eylemlerin "odak noktası" haline geldiği gerekçesi ile kapatılmıştır. Yeni bir partinin kurulma safhalarında Erdoğan, bazı milletvekilleri tarafından yeni partiye başkan yaptırılmak istendiyse de Erbakan engeline takıldı. Eski Refah Partisi'nin lideri Necmettin Erbakan, Fazilet Partisi başkanı olarak Recai Kutan'ı destekledi. Zaten o süreçte Erdoğan'ın aldığı hapis cezası da başkanlık ihtimalini ortadan kaldırmıştı. Erdoğan ceza evindeyken Fazilet Partisi içinde "yenilikçiler" ve "gelenekçiler" şeklinde yoğunluğu gittikçe artan bir ayrışma gerçekleşti. Yenilikçi-gelenekçi ayrımında gelenekçiler cemaat boyutunu temsil ediyorlardı. Fazilet Partisi'nin 14 Mayıs 2000'deki kongresinde yenilikçiler Kutan'a ve bir bakıma Erbakan'a karşı Abdullah Gül'ü desteklediler. Sonuçta ise 521'e karşı 633 oyla parti başkanlığını Kutan kazandı. Ancak kısa bir süre sonra Fazilet Partisi de Refah Partisi'nin devamı olduğu gerekçesiyle kapatıldı. Bunun üzerine Millî Görüş içerisindeki yenilikçi kanat yeni bir parti kurma kararı aldı ve 14 Ağustos 2001 tarihinde AKP kuruldu. AKP 3 Kasım 2002 seçimlerine kadar TBMM içinde farklı partilerden gelen milletvekillerinden oluşan ve başkanlığını Bülent Arınç'ın yaptığı bir grup ile temsil edildi. 3 Kasım 2002 seçimlerinde 365 milletvekili çıkartacak kadar oy alarak mecliste çoğunluğu ele geçirdi. Erdoğan siyasal olarak yasaklı olduğu için yeni kurulan hükümette yer alamadı ve Abdullah Gül

başbakan oldu. Kısa bir süre sonra da Siirt'te seçimlerde usulsüzlük yapıldığı gerekçesiyle seçimlerin yenilenmesine karar verildi. Bu durumu kendi lehine kullanan AKP, anayasayı değiştirerek Erdoğan'ın başbakan olmasını sağladı.

AKP 3 Kasım seçimlerinden itibaren kendini Türk siyasetinde konumlandırma çabasına girişti. Bu bağlamda öncelikle Erdoğan'ın danışmanlarından Yalçın Akdoğan'a "Ak Parti ve Muhafazakar Demokrasi" isimli bir kitap hazırlatıldı. Bu kitap AKP'ye teorik ve ideolojik bir temel ve arka plan hazırlamanın yanında AKP'nin siyasal konumlanışını ve kimlik tanımını verme iddiasında olan bir kitaptı. Kitapta AKP'nin kendisini nasıl tanımladığı ve nereye oturduğunu görebiliyoruz. Aynı çabanın bir başka ürünü olarak AKP 10-11 Ocak 2004 tarihinde İstanbul'da Liberal Düşünce Topluluğu tarafından da desteklenen "Muhafazakarlık ve Demokrasi" adlı bir uluslararası sempozyum düzenledi. Sempozyumda AKP ve muhafazakar demokrat kimliği tartışıldı. Bu sempozyumda da tıpkı Yalçın Akdoğan'a hazırlatılan kitapta yer aldığı gibi AKP'nin kökenleri, Türk siyasetinde nasıl bir yere oturduğu ve kimlik arayışları tartışıldı.

AKP'lilere göre AKP kimlik siyaseti değil kimlikli siyaset yapmaktadır. AKP kendini, "Türkiye'nin kültür birikimini koruma anlamında muhafazakar ve modern kurum ve değerleri savunma anlamında demokrat" olarak tanımlamaktadır. Ancak bu tanımlama bazı muğlaklıklar içermektedir. Modern kurum ve değerlerin savunulmasının demokratlığı tanımlamakta yeterli olmaması da ayrıca dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Aslında modern kurum ve değerlerin savunulması muhafazakarlığa değil yeni muhafazakarlığa atıf olduğunun göstergesidir. Çünkü daha önce de değinildiği gibi muhafazakarlık moderne karşı gelenekseli korumaya çalışırken, yeni muhafazakarlık modern şartlara uyum sağlama üzerine kuruludur. Sınırlı ve tanımlanmış bir siyasal iktidardan yana olduklarını söyleyen AKP bu söyleminin alt yapısına "insan aklının sınırlılığı" felsefesini oturtuyor. Bununla birlikte toplumun kökenini rasyonel şekilde açıklayan sözleşme kuramlarına da yakın durmuyor.

İhsan Dağı AKP'yi islami bir kimliğe yaslanan Milli Görüş hareketinin bir evrimi daha doğrusu islam siyasetinin mevcut küresel ve ulusal koşullarda belirginleşen sınırlarına karşı pratik/pragmatik bir yeniden düşünme girişimi olarak nitelendiriyor. (DAĞI, 2004) Ancak AKP muhafazakarlık konumunu DP'ye referansla tanımlamaktadır. Kendilerini Milli Görüş çizgisinin değil DP geleneğinin devamı olarak lanse etmektedirler. Her ne kadar kendisini Demokrat Parti'ye referansla tanımlasa ve DP geleneğinin devamı olduklarını dile getirirse de AKP ve DP veya Özal'ın ANAP'ı arasında yapılan analogi bir yönetsel hatayı içerir aslında. Zira toplumsal hayat dinamizmdir ve sürekli değişir, siyaset de öyle. Hiçbir siyasal hareket de salt söylemsel parametrelerle tanımlanamaz, sosyolojik köken ve ilişkiler bu

noktada oldukça önemlidir. DP bütünüyle elitist bir sosyolojiden ortaya çıkmıştı. Kurucularının içinden geldikleri sosyolojik ilişkiler bunu kanıtlamaktadır. Menderes toprak ağası bir aileden geliyordu ve de CHP il başkanlığı yapmıştı. Fuat Köprülü Osmanlı'nın en köklü iktidar ailelerinden biri olan Köprülüler'dendi. Oysa AKP'nin önderliği, alt ve orta tabakalardan gelmekte; Karadeniz, Orta ve Doğu Anadolu'dan yükselmektedir. DP ile paralelleşen söylemlerine rağmen sosyolojik kökenleri farklılık göstermektedir. (YILDIRIM, 2002: 69)

AKP islamcı bir siyaset gütmek istemediklerini vurgulamakta ve dini siyasal alanın dışına, toplumsal alana çekmeyi hedeflediklerini savunmaktadır. Erdoğan, "Bireysel referansım İslam, siyasal referansım ise demokrasidir." diyerek AKP'nin siyasal kimliğini "muhafazakar demokrasi"de konumlandırmak istediklerini vurgulamıştır. Esasen muhafazakar demokrasi Türk siyaseti açısından yeni bir kavram. Peki bu kavram nelere atıf yapılarak tanımlanıyor, biraz buna değinelim. Erdoğan partisinin 2003 yılında TBMM'deki ilk grup toplantısında yaptığı konuşmasında "Muhafazakar demokrat çizginin muhafazakarlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun şekilde ama siyaset yaptığımız coğrafyanın toplumsal ve kültürel geleneklerine yaslanarak ortaya konması Türk siyasetine yeni bir soluk getirecektir." ifadelerini kullanmıştır. İlk kez Erdoğan'ın telafuz ettiği "muhafazakar demokrasi" kavramı siyaset bilimi literatüründe yer almayan bir kavram olması dolayısıyla tartışmalara konu olmuştur. AKP'nin bu tartışmalara verdiği yanıt, Akdoğan'ın kitabında şu şekilde sunulmakta: "AKP'nin muhafazakar demokrasi kavramıyla yapmaya çalıştığı, demokrasiye yeni bir tanım veya tür getirmek değil, bu terkip altında kendisine yeni bir kulvar açmaktır. Böyle bir kavram üretmek birkaç açıdan önem taşımaktadır: Siyaseti normalleştirmek ve gerçekçi bir zemine oturtmak, müstakil bir muhafazakar parti ve kuşatıcı bir siyaset tarzı üretmek." (AKDOĞAN, 2004:18-19) Burada "siyaseti normalleştirmek"ten kastedilen geleneği dışlamayan bir modernlik, yereli kabul eden bir evrensellik, köktenci olmayan bir değişimi ön plana çıkarmak şeklinde ortaya konmuş. "Müstakil bir muhafazakar parti üretmek"ten amaç da muhafazakarlığı merkez DP, AP ve ANAP'ta olduğu gibi sağ partilerin içinde bir damar olmaktan çıkartıp, ana gövdesi ve lokomotif haline getirmek olarak belirlenmiş. Oysa partililer tarafından yapılan açıklamalarda AKP'nin "Milli Görüş hareketinden farklılaştığı" iddiasını kuvvetlendirmek için Milli Görüş'ün değil DP geleneğinin devamı olduğu savı ön plana çıkartılıyordu. Burada ise DP, AP ve ANAP çizgisinin dışında bir konumlanışa yer verilmiş. "Kuşatıcı bir siyaset tarzı üretmek" derken de AKP'nin farklı siyasal çizgilerden gelen kişileri bünyesinde toplamasına atıf yapılarak, "kimlik siyaseti" güden partilerin Türk siyasetinde tikanlıklara sebep olduğu gerekçesiyle bu tür bir siyasetten yana olunmadığı savunulmaktadır. Zira hareketin merkezine tek bir dini anlayışı, mezhebi veya etnik özelliği yerleştirerek "biz ve onlar" ayrımı yapan ayrış-

macı siyaset Türkiye’de kutuplaşmalara neden olduğundan, AKP’nin toplum geneline yönelik siyaset yapma amacı vurgulanmaktadır.

Akdoğan muhafazakar demokrat kimliğin parametrelerini şöyle sıralıyor: “Muhafazakar demokratlık devrimci değil tedrici, aşamalı ve geleneksel değer ve kazanımları koruyan değişim anlayışına dayanır. Kurulu düzen dayatmacı aşırılıklardan, radikalizm ve toplum mühendisliğinden korunmalıdır. Halk egemenliğini, anayasallığı, evrensel normlara dayalı hukuki meşruiyeti önemser. Sınırlandırılmış ve tanımlanmış bir iktidardan yadadır. Muhafazakar demokrasiye göre siyaset alanı uzlaşma kültürüne dayanır. Toplumsal alandaki farklılıkların siyasal alanda temsili ancak uzlaşma ve hoşgörü zemininde olur. İdealizm ve realizm arasında denge kurulmalıdır. Devletin ideolojik bir tercihle kendini dogmatik bir alana çekmesi kabul edilemez. Devlet asli fonksiyonlarına çekilmiş, küçük, dinamik ve vatandaşların şekillendirdiği ve denetlediği bir yapıda olmalıdır.” (AKDOĞAN, 2004:15-17) AKP statükocu değil yeniliğe açık modern muhafazakar olarak tanımlıyor kendini. AKP’lilere göre muhafazakar demokrat demek “Türkiye’nin kültürel ve toplumsal birikimlerini korumak anlamında muhafazakar, modern kurum ve değerleri savunmak anlamında da demokrat” demektir. Partinin toplumla devlet arasında kimliksel bir köprü, muhafazakar demokrasinin de parti ile dünya arasında ideolojik bir köprü olacağını dile getiriyor AKP. Akdoğan’a göre muhafazakar demokrasinin koordinatları da şu şekilde özetlenebilir: “Gelenek önemsenmekle birlikte modern kazanımlar da gözardı edilmez. AKP’nin muhafazakarlıktan anladığı mevcut kurum ve ilişkilerin korunması değil, bazı değerlerin korunmasıdır. Muhafazakarlık, köklülük, devamlılık ve istikrar üzerine vurgu yaparak yeniliği tarihsel birikime adapte etme gayretindedir. Sivil siyaset ve sivil toplum kuruluşlarının rolü ara korunak mekanizmaları olarak önemlidir. AKP’e göre Türkiye’de eksik ve kendine özgü bir demokrasi yerine çoğulculuk, çoksesselilik ve tahammül duygusunu sindirebilmiş bir demokrasi kurulmalıdır. İdeal olan idari, toplumsal, siyasal tüm alanlara yayılmış organik bir demokrasidir; sadece seçim ve belirli kurumlara indirgenmiş bir demokrasi değil. Bunlar hem AKP’nin kimlik tanımlaması hem de topluma karşı taahhütleridir. Demokrasiye, toplumun aktif katılımıyla pratik kazandırmak, ılımlılığı ve uzlaşmayı sistemin ayrılmaz parçası haline getirmek AKP’nin üst düzey siyasi hedefi olarak sunuluyor.” (AKDOĞAN, 2004:15-18) Burada sıralanan söylemler bir takım muğlaklıklar içermektedir. AKP’nin bazı değerleri korumayı hedeflediği söylenirken bu değerlerin neler olduğu üzerinde durulmamış, açıklığa kavuşturulmamıştır.

Ali Yaşar Sarıbay AKP için “İsmi İslam, uygulamaları liberal, tutumu demokrat, yörüngesi Batı” betimlemesini yapıyor. (SARIBAY, 2003) Sağ siyaset güden AKP’nin köklerinde İslamcı kadrolar var. Ancak kendileri bu yönlerini pek günyüzüne çıkarmak istememekte, hatta değiştiklerini ve Milli Görüş çizgisinden farklılaştıklarını

nı iddia etmektedirler. “Milli Görüş gömleğini çıkardık.”, “Değiştik!” ifadeleri buraya denk düşer. Bu değişimin hem yönetici kadroda hem teşkilat ve parti tabanında ve hem de seçmen kitlesindeki farklılaşmalardan anlaşılabilirliğini iddia ediyorlar. Oysa bu sayılanlar da siyasal İslamcı geleneğin izlerini oldukça net görmek mümkündür. Akdoğan kitabında siyasal İslam ve Milli Görüş konusuna ve AKP’nin bu bağlamda siyasal konumunun ne olduğuna uzun uzun değinmiş, AKP’i Milli Görüş’ün dışında bir konuma oturtmaya, Milli Görüş çizgisinin devamı olmadıklarını ispata çalışmıştır.

Ahmet Yıldız AKP’nin Siyasal İslam geleneğinden koptuğunu ifade etmesinin ve muhafazakar söyleminin üç adresi olduğunu söylüyor: “İlki yerli hassasiyetlere yapılan vurguyla seçmen kitlesi, ikincisi muhafazakarlık gibi meşruiyet sorunu bulunmayan Batılı bir ideoloji dolayısıyla dış kamuoyuna verilen mesaj, son olarak da Kemalist merkeze dönük ‘Siyasal İslamcılıkla ilişkimiz yok’ mesajı. Ancak bu mesajın iki yüzü bulunmaktadır: Birincisi laikliğe dönük sadakat beratı, ikincisi ise laisizmi redde dayalı dönüştürücü bir tutum” (YILDIZ, 2004: 55) AKP’nin kurucu ve taşıyıcı omurgası Milli Görüş kökenlidir. Sağcı bir parti olan AKP Türkiye’de sağcılığın temel özelliklerini bünyesinde toplayan, birleştiren bir partidir. Milliyetçi-muhafazakar değerler ve kimlik söylemi, bu değerlere ve kimliğe bağlılıkla/uygunlukla tanımlanan milli iradeyi temsil gücünden türetilen meşruiyet, refah ve zenginleşme vaadi, politikanın bir “hizmet” olarak takdimi, “çözüm” pragmatizmi, “çoğunluk” olmanın büyüklüğü... Tanıl Bora’ya göre “AKP de ANAP gibi bir sağcılık karmasıdır. Zira ANAP gibi AKP de Türk sağının temel motiflerinin, temsiliyet ilişkilerinin, sembollerinin meydana getirdiği bir bileşenin taşıyıcısıdır. ANAP bunu 1983 boşluğunda belirli bir omurgaya dayanmadan kurmuştu, AKP Milli Görüşçü omurgayı bu istikamete bükerek kuruyor.” (BORA, 2002:30-32) AKP İslamcı bir nitelemeden ısrarla kaçınmaya çalışmakta; buna karşılık hem sistem nezdinde meşru sayılan, hem de kendisiyle halk arasında, anlamı konusunda görünen kadarıyla özel bir mutabakat bulunan bir dil olarak muhafazakarlığı öne çıkarmaktadır. (AKTAY, 2004:350) Kültürel ve siyasal açıdan milliyetçi muhafazakar, ekonomik açıdan serbest piyasa ekonomisi ile liberalizmi savunan ve geleneklere, toplumsal alanda dine, bunun yanında demokrasiye ve Batı’ya dönüklüğe vurgular yapan AKP’nin bu duruşu oldukça eklektik bir görünüm sergilemektedir.

AKP’e göre din önemsemekle birlikte, din üzerinden siyaset yapmak, din adına dışlayıcı bir siyaset yürütmek ve dini araçsallaştırmak doğru değildir. Onun yerine dini değerlerin toplumsal fonksiyonlarını kabul edilmeli ve din siyasal değil toplumsal alana çekmelidir. Ancak AKP bunu hedef olarak ortaya koyarken bunun yönteminin ne ve nasıl olacağı konusunu çok açıklığa kavuşturmuş değildir. AKP “ne olduğunu” değil “ne olmadığını” açıklamıştır öncelikle. Bunda siyasal düzenden olan çekincelerin büyük etkisi vardır. Ancak bu tavır

AKP'nin işine yaramıştır. Ayrıca kitleler Erdoğan'ın "ne dediğine" değil "nasıl dediğine" bakmaktadırlar. (YILDIRIM, 2002:70)

AKP ile ilgili olarak "Acaba müslüman demokrat denilemediği için mi muhafazakar demokrat deniliyor?" tartışması da sözkonusudur. AKP'liler ise bunu kabul etmiyorlar ve "Biz kültürel muhafazakarız. Türkiye'nin geleneksel kültür birikimine sahip çıkma anlamında muhafazakarlığa atıf yapıyoruz. Bir de dini özgürlüklerin önündeki engeli kaldırmaya dönük demokratik mücadeleye vereceğiz."(AKDOĞAN, 2004:117) diyorlar. Kuşkusuz burada geleneklere yapılan vurgunun içinde dini değerler de var. Ama AKP, "Farklı mezhep, din ve dini anlayışların bulunduğu bir ülkede bir partinin kendini müslüman olarak tanımlaması yeni ayrışmalara ve dışlamalara neden olur." (AKDOĞAN, 2004:114) gerekçesini öne sürüyor. AKP hem iktidarı paylaşan kimi odaklara, sivil/askeri bürokrasiye hem de belirli bir toplumsal kesime karşı bir meşruiyet sorunu yaşadığını düşünüyor. İşte muhafazakar demokrasi söz grubu, bu meşruiyet sorunu düşünülerek üretilmiş ve Milli Görüş mirasından kurtulmanın da bir yolu olarak bir tür hile-yi şer'iyye veya pragmatik bir çözüm olarak üretilmiş izlenimi veriyor. (YALSIZUÇANLAR, 2004:96) AKP'ye kimlik tanımlamalarında "aynı anda hem muhafazakar hem demokrat olunur mu?" şeklinde eleştiriler yöneltilmektedir. AKP'liler ise bu eleştirileri karşılamak için Batı'daki Hıristiyan Demokrat Partileri örnek göstererek; bu partilerin varlığının Batı demokrasilerini tartışmaya sokmadığını söylemektedirler.

AKP'nin Türkiye şartlarında savunduğu muhafazakar demokrasiyi Batı'daki "Üçüncü Yol" anlayışına benzetenler de vardır. Bilindiği gibi Blair, Clinton ve Schröder gibi Batılı liderlerin önemsedikleri Üçüncü Yol anlayışı solun kendini toparlama ve külleri üzerinden dünyanın bugünkü haline uygun olarak yeniden dirilme çabası olarak görülebilir. Batı'da Üçüncü Yol, solun dönüşümü için ne ifade ediyorsa muhafazakar demokrasinin de Türkiye'de aynı şeyi ifade ettiği üzerinde durulmaktadır. Zira her iki yönelime de yöneltilen eleştiriler aynı olduğu gibi, savundukları arasında benzerlikler de söz konusu: refah devleti eleştirisi, aile hayatı vurgusu, küreselleşmenin doğru konumlandırılması gerektiği ve devletin "kürek çekmemesi", "dümene geçmesi" gerektiği söylemi gibi. (AKDOĞAN, 2004:145-146) Aslında partinin Türk siyasetindeki yeri ile yorum yapmak için biraz erken. Söylem ve politikaları itibarıyla biraz elektik bir görünüm sergileyen AKP'nin Türkiye şartlarında nasıl konumlandığı, ne ifade ettiği önümüzdeki dönemlerde daha net anlaşılacaktır.

Kaynakça

AKDOĞAN, Yalçın (2004), Ak Parti ve Muhafazakar Demokrasi, (İstanbul, Alfa Yayınları).

AKTAY, Yasin (2004), "İslamcılıkla Muhafazakar Bakiye", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt: 5 Muhafazakarlık, İstanbul, İletişim Yayınları, s.346-360.

BERMAN, Marshall (1994), Katı Olan Herşey Buharlaşıyor,

(İstanbul, İletişim Yayınları).

BORA, Tanıl (2002), "2002 Seçimi ve Siyasi Güzergah Problemleri", Birikim, Sayı: 163-164, Kasım-Aralık 2002, s.29-35.

BORA, Tanıl (1999), Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık, (İstanbul, Birikim Yayınları).

ÇİĞDEM, Ahmet (1997), "Muhafazakarlık Üzerine", Toplum ve Bilim: Türk Muhafazakarlığı, Sayı 74, Güz 1997 s.32-49.

DAĞI, İhsan (2004), "Ak Parti: Müslüman Demokrat mı Muhafazakar Demokrat mı?", Zaman, 09.01.2004.

DUBEIL, Helmut (1998), Yeni Muhafazakarlık Nedir?, (İstanbul, İletişim Yayınları).

GIDDENS, Anthony (1996), Beyond Left and Right: The Future of Radical Politics, (Cambridge, Polity Press).

İNSEL, Ahmet (2003), "Amerika'da Yeni Muhafazakarlık", Birikim, Sayı 169, Mayıs 2003, s.10-16.

Kristol, Irving (1983), Reflections of a Neo-Conservative, (New York, Basic Books).

MERT, Nuray (2004), "Muhafazakarlık, Fundamentalizm Değildir!", Karizma: Muhafazakarlık Yeniden Özel Sayısı, Sayı: 17, Ocak-Şubat-Mart 2004, s.34-36.

MERT, Nuray (1997), "Sağ-Sol Siyaset Ayrımı ve Yeni Muhafazakarlık", Toplumbilim: Yeni Sağ, Aşırı Sağ Özel Sayısı, Ekim 1997, s.55-62.

MINER, Brad (1996), The Concise Conservative Encyclopedia, (New York, Free Press Paperbacks).

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi (1997), "Peyami Safa'nın Muhafazakar Yanılgısı", Toplum ve Bilim: Türk Muhafazakarlığı, Sayı 74, Güz 1997 s.102-152.

SARIBAY, Ali Yaşar (2003), "AKP Kimliksizliğe Mahkum", Vatan, 13 Ekim 2003.

YANARDAĞ, Merdan (2004), Yeni Muhafazakarlar (Neo-Cons), (İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi).

YILDIRIM, Ergün (2002), "AKP: Bir Politik Tasarımın Sosyolojik Temsiliyeti", Birikim, Sayı: 163-164, Kasım-Aralık 2002, s.66-70.

YILDIZ, Ahmet (2004), "Muhafazakarlığın Yerleştirilmesi ya da AKP'nin Yeni Muhafazakar Demokratlığı", Karizma: Muhafazakarlık Yeniden Özel Sayısı, Sayı: 17, Ocak-Şubat-Mart 2004, s.53-56.

YALSIZUÇANLAR, Sadık (2004), "İslamcı/Milliyetçi/Sağ Siyaset'in Yeni Adı: Muhafazakar Demokrasi", Karizma: Muhafazakarlık Yeniden Özel Sayısı, Sayı: 17, Ocak-Şubat-Mart 2004, s.93-96.